

Het kringgrep-urnenveld bij Vledder

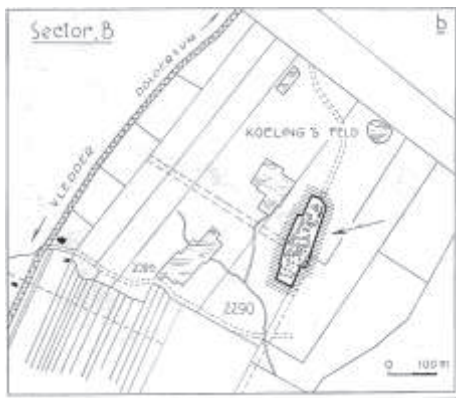
Het 3000 jaar oude urnenveld dat aan het eind van de Heidemaatsweg in de heide en dennen verscholen ligt is via een smal voetpaadje te bereiken. Op de plaats zelf staat een door de *Stichting Landschapsbeheer Drenthe* geplaatst bord met een plattegrond van het urnenveld dat in 1937 door Dr. Albert Egges van Giffen in zijn geheel werd opgegraven.

Voor 'buren in Vledder' of misschien wel nazaten van degenen die in dit grafveld hun laatste rustplaats vonden moet het interessant zijn iets meer van hun voorgeschiedenis te weten. Voor hen is dit artikel bestemd.

Een jaar na de opgraving publiceerde dr. Van Giffen zijn onderzoeksresultaten in het gezaghebbende “*Zeitschrift für Deutsche Vorgeschichte*” *Mannus*. Hij bereikte daarmee een groot wetenschappelijk publiek en “*Das Kreisgraben-Urnenfeld bei Vledder*” werd op de Europese kaart gezet. Pas na de oorlog werden gedeelten van de gegevens in Nederlandse publicaties verwerkt en kwamen zo mondjesmaat bij de geïnteresseerde lezers terecht. De publicatie in *Mannus* met alle details van de opgraving bleef voor de meesten verborgen.

Urnen vinden was in de dertiger jaren van de vorige eeuw en daarvoor niet ongevoelen in Drenthe. Regelmatig trapt schapenpootjes het dunne ve-

Overzichtstekening uit de Duitstalige publicatie in Mannus.

getatiedek van de heide open en kreeg de wind vat op het onderliggende zand. Wat duizenden jaren onopgemerkt onder het zand had gelegen kwam boven, werd in het beste geval opgemerkt maar lag meestal al gauw verspreid en verbrokkeld in het losse zand om in snel tempo voorgoed verloren te gaan. Wie er oog voor had legde een verzameling aan van de meest aansprekende stukken. De bes- ten van deze amateurarcheologen in onze regio, zoals George Hendrik

Voerman en Hendrik Jan Popping documenteerden hun vondsten zorgvuldig en hadden een regelmatig contact met de officiële archeologen. Zo kwam ook van Giffen op het spoor van een mogelijk urnenveld ten noorden van Vledder toen Popping hem een aantal urnen liet zien die hij in het stuivende zand van die plek had gevonden.

Het Biologisch Archeologisch instituut in Groningen, waarvan Van Giffen oprichter en directeur was, nam de opgraving stevig ter hand. De eigenaar van het terrein, de heer J. Smit, gaf welwillend toestemming voor een grootse aanpak. Het opgravingsteam met de voorgravers E. Postema en J. Lanting en bij gelegenheid Van Giffens assistent Dr. C. Hijszeler en mej. G. Duyvis gingen aan de slag en voltooiden de opgraving in vier weken.

Van Giffen weet de medewerking te verkrijgen van het ministerie van Defensie en de militaire Rijksluchtvaartdienst in Soesterberg waardoor als bijzonderheid de opgravingsvlakken ook van uit de lucht worden gefotografeerd. Dit levert unieke opnamen op.

De opgraving

Met de hand wordt de vegetatie en bovenste aardlaag verwijderd. Er verschijnen al gauw donkere, voornamelijk ringvormige verkleuringen in het ongestoorde geelwitte zand. Weldra voegen zich daarbij rechthoekige patronen die in twee rijen naar het noordoosten lopen. De donkere ringvormige en rechthoekige grondverkleuringen zijn de sporen van om het graf gegraven greppels die later door de natuur met humusrijk bodemmateriaal zijn opgevuld.

Het grafveld blijkt zich over 185 meter uit te strekken en is 40 tot 60 meter breed. Het ligt op een noord-zuid verlopende platte dekzand rug. Slechts een paar grafheuvels staken in die tijd nog boven de vlakte uit. Het grafveld bevat 318 graven. Het zijn zonder uitzondering crematiegraven. De crematieresten zijn óf in urnen bijgezet of deze laatste ontbreken. Ook worden er bijzettingen (latere begravingen in hetzelfde grafmonument) vastgesteld. Evenals bouwsporen die slechts gedeeltelijk iets met het grafveld te maken hebben.

De sporen die aan het licht komen zijn grofweg te verdelen in:

A: Dodenbijzettingen met een greppel eromheen in verschillende maten en vorm; zowel mét als zonder sporen van een houten gebouwtje.

B: Paalspoorpatronen in een vierkant of op een rij zonder greppelspoor.

C: Een ronde bouwconstructie met een middenpaal onder het oorspronkelijke bodemniveau.

Op de opgravingskaart (zie afbeelding op de volgende pagina) zijn alle sporen ingetekend. Elk graf heeft zijn eigen nummer gekregen. Dit inventarisnummer correspondeert met de in het graf gevonden vondsten. Zo is bijv. elke urn terug te voeren naar zijn oorspronkelijke vondstplek.

De grondstructuren bestaan uit donkere cirkels en afgeronde rechthoeken, waarbij de laatste, wat betreft de bredere variëteit, alle binnen de donkere structuur een rechthoekig paalgatenpatroon vertonen. De rechthoekige

De opgravingsvlakken in het Koelingsveld.

De opgravingskaart waarin alle graven en heuvels zijn geregistreerd.

structuren zijn het oudst, zij dateren uit de late bronstijd. De bronstijd beslaat een periode van 2000 tot 800 voor Chr. De late bronstijd is daarvan het jongste, 300 jaar durende deel.

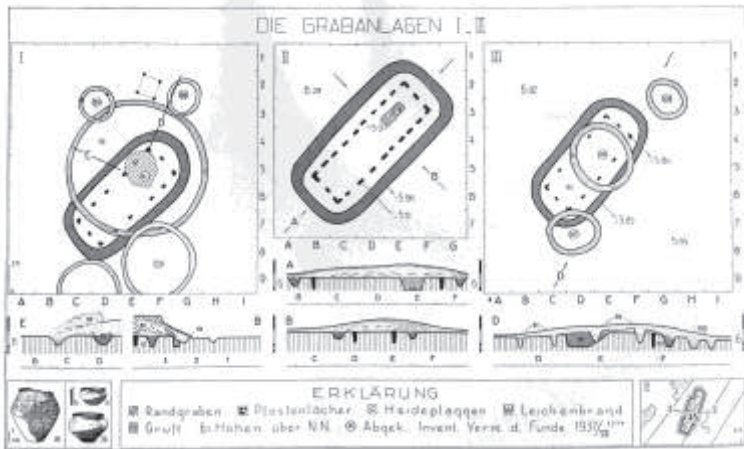
De langwerpige bronstijdgrafheuvels met paalgaten liggen in twee rijen achter elkaar, met een vage aanduiding dat er destijds een noordoost-zuidwest verlopende weg tussendoor liep. Gaandeweg is het grafveld opgevuld met lagere cirkelvormige grafheuvels die lange tijd goed zichtbaar moeten zijn geweest. Er zijn maar weinig grafmonumenten over elkaar heen aangelegd. In de afbeelding op de volgende pagina staan opgravingsgegevens van de grafmonumenten I t/m III uit de oude fase van het grafveld.

afb. 21. Die Urnen aus dem Gräberfeld bei Vledder.

De urnen die in de grafheuvels zijn gevonden.

Zij liggen aan de zuidoost kant van het vage karenspoor door het grafveld. Het vlakke, bedvormige grafmonument van heuvel II is het meest karakteristiek voor de structuur van de grafheuvels uit de vroege fase van het grafveld. Het is ongeveer 13,50 m lang, 8 m breed en 0,41 m hoog. Bij de opgraving van dit soort grafheuvels maakte dr. Van Giffen ge-

Opgravingsgegevens van de grafmonumenten I t/m III.

bruik van zijn bekende kwadrantenmethode. Hierbij liet hij een deel van het profiel staan om een goede verticaal beeld te krijgen van de op elkaar liggende aardlagen (zie foto hier onder).

Bij de opgraving van heuvel II was op deze manier goed te zien dat het zandlichaam uit heideplaggen en donkerder zand bestond, dat rechtstreeks op de moederbodem was geplaatst. In de moederbodem was een rechthoe-

Op de voorgrond is de techniek van Van Giffen om een verticale doorsnede van de deels afgegraven grafheuvel te krijgen, duidelijk te zien.

Abb. 12. Ansicht des Teiles mit der Grabanlage III und dem Profil II im Vordergrunde, neben von Karbonen aus.

kig 45 cm diepe kuil, een z.g. schachtgraf, gegraven waarin een hoopje crematieresten was gelegd. Het schachtgraf ligt niet precies in het midden van het paalgatenstructuur, maar ligt verschoven naar de noordkant. Ook in andere dergelijke grafstructuren liggen de crematieresten zelden in het midden. De paalgaten lijken de sporen te zijn van een dodenhuisje. Ze bevatten restanten van zware gespleten eikenhouten stammen die met één vlakke kant zorgvuldig tegen de buitenkanten van de rijen paalgaten zijn gezet. Merkwaardig is dat het paalspoor wel scherp in de ondergrond, maar in de daarboven opgeworpen heuvel niet wordt aangetroffen. De plaggen laag ligt binnen de palen structuur.

Mochten de palen een dodenhuisje gedragen hebben, dan is dit waarschijnlijk slechts in een korte periode van het begrafenisritueel het geval geweest. Uiteindelijk rest een vlak heuvel bed met een brandskeletgraf in de ondergrond. De oorspronkelijk hoogte ervan, 100-120 cm boven het omringende oppervlak met steile kanten, spoelt door wind en waterwerking uit en vervormt in de tijd tot een glooiende 70 cm hoge, langwerpige heuvel in het landschap.

Latere grafheuvels

De rechthoekige grafheuvel I was waarschijnlijk al in de ijzertijd, een paar honderd jaar later dus, van boven nauwelijks meer te onderscheiden. Er overheen ligt een van de grootste en hoogste ronde grafheuvels van het terrein (nr. 81). Deze is na de opgraving gereconstrueerd. De grote grafheuvel bevatte een urn met een typische wolfstandversiering. Kenmerkend voor de *Hallstat-C* periode, de vroege ijzertijd. De ijzertijd wordt in Nederland gedateerd van 800 tot 12 voor Chr.

Vlak er tegenaan liggen nog twee kleinere grafheuvels. In een ervan bevond zich een urn met bijpotje, in de andere een urn, waarin tussen de crematieresten een stukje van een bronzen holle arm- of enkelring lag. Deze laatste twee grafmonumenten zijn daarmee weer jonger te dateren dan de grote grafheuvel en het eraan voorafgaande rechthoekige grafmonument.

Ook bij grafmonument III zijn twee ronde grafheuvels over de oudere rechthoekige geplaatst. De urnen ervan bevatten alleen crematieresten.

Niet alle ronde kringgreppheuvels bevatten in het midden een urn met crematieresten van de dode. Binnen deze kringgreppels wordt maar 55 keer een urn met crematieresten aangetroffen, in 155 gevallen is er geen urn gebruikt. In 106 cirkels worden geen sporen van crematieresten aangetroffen.

Urnen van een verschillende kwaliteit.

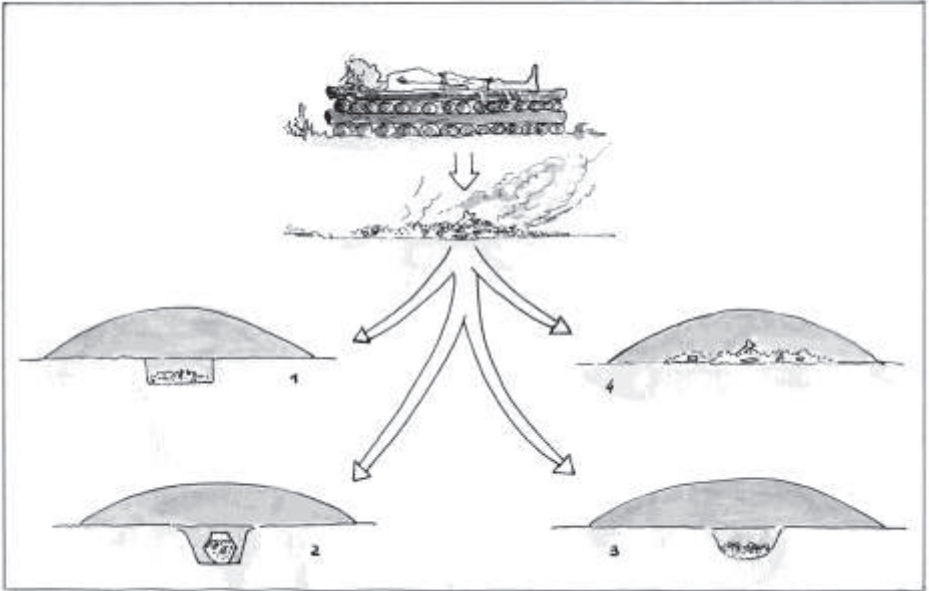
Mogelijk waren deze volledig verdwenen, lagen ze te hoog of zijn ze niet opgemerkt.

De urnen zijn zeer verschillend in vorm en grootte. Soms is een kleinere op zijn kop in of bij een grote geplaatst. Waarom is niet duidelijk. Kleine urnen zijn mogelijk voor kinderen gebruikt. Wel duidelijk is dat gewoon gebruiks aardewerk geschikt werd geacht voor het beoogde doel; een kookpot voor de crematieresten, dus. De kwaliteit ervan is al evenmin van belang. Er mag in het huishoudelijk gebruik best een stuk zijn uitgebroken. Bovendien is de ene pottenbakker de andere niet.

Opmerkelijk zijn de drie lange smalle bedden zonder paalgaten (grafheuvels 124, 256, 271). De kringgreppel ervan heeft een gesloten of een open einde aan de korte zijde. Een ervan bevatte een brandbijzetting zonder urn. De meest zuidelijke is na de opgraving gereconstrueerd.

Het grafveld op het Koelingsveld is in gebruik geweest van 1100 tot 500 voor Chr. Het bijzondere van dit veld ligt in de lange duur waarin het ononderbroken in gebruik is geweest en het feit dat het volledig is opgegraven. Gedurende deze periode werden op deze plek op verschillende manieren de crematieresten in een grafmonument bijgezet (zie figuur op de volgende pagina).

Het cremeren van de doden komt al in het Neolithicum voor en wordt in het laatste deel de Bronstijd het normale ritueel. In het midden van de Bronstijd worden de doden vaak bijgezet in een boomkist en begraven onder een grafheuvel. Later worden de doden aan de voet van een oudere heuvel tangentiaal in vergelijkbare kisten bijgezet en wordt deze heuvel

Verschillende vormen van het bijzetten van verbrande resten in een grafheuvel.

‘familiegrafheuvel’ genoemd. Van deze oudere vormen van begraven zijn in het onderzochte deel van het Koelingsveld echter geen sporen gevonden. Vaak ontwikkelde zich rond een of meerdere oudere heuvels een grafveld. Dit geeft, in Drenthe, al vanaf de vroege Bronstijd aan dat mensen zich blijvend op een plaats vestigden.

De overgang van boomstamkistgraf naar crematiegraf ging geleidelijk. Voorafgaande aan de gewoonte van het bijzetten van de crematieresten in een urn ligt het gebruik, een kuil van 1 tot 1,50 m lang te graven waarin de gecremeerde resten en de houtskool worden gestrooid. Dit wordt een *brandskeletgraf* genoemd. De brandskeletgraven met hun langwerpige grafheuvels waaraan mogelijk een dodenhuisje de basis in het ritueel vormde, zijn de oudste bijzettingvormen van dit grafveld.

In de ijzertijd volgen de verschillende bijzettingen, al of niet in urnen, waarbij de grens wordt aangegeven met een meestal ronde uitgediepte cirkel waarvan de grond als een lage heuvel over de centraal gelegen crematieresten wordt gedeponereerd. Een eigen hof in het dodenrijk!

Wie verwacht dat het “oude” Vledder een grote gemeenschap heeft gehad komt bedrogen uit. Twee of drie boerderijen met hun bewoners is vol-

doende om in 600 jaar, naar het gebruik van die tijd, eenieder van een plaats in het dodenrijk te voorzien.

Waar de huizen van hun bewoners hebben gestaan is nog steeds onduidelijk. Waarschijnlijk ergens tussen Vledder en het Koelingsveld in, aan de noordkant van de es of eronder. Onlangs zijn bij het weer terugleggen van de Vledder Aa in haar oude bedding tal van oude bewoningssporen gevonden waardoor ook deze zijde in aanmerking komt. Het is wachten op nieuwe aanwijzingen.

De oeroude weg door het grafveld komt uit het zuiden en is vanaf het hekje aan de Madeweg, weer te bewandelen. Het slingert zich nu als een ijl paadje tot aan het grafveld en lijkt zich dan te verliezen in de laatste grafheuvels. Wie doorzet pakt aan de noordkant het spoor op en ziet en weet: Hier loop ik over een 3000 jaar oud pad!

Het kringgrep-urnenveld op het Koelingsveld staat niet op zich zelf. Het is de lokale invulling van een kleine groep mensen die deel uitmaken van een grotere cultuurgroep. Ze zijn hier in de bronstijd en de ijzertijd en laten op deze plek deze sporen na. Ze hebben hun verwanten in Havelte, Wapse, Diever, Dwingeloo en verder daarbuiten. Ze maken hun reizen, kennen de wegen en komen weer terug. Verwachtingsvol, blij de begroeiende zandkoppen op rij te zien waaronder de voorvaders hun kinderen weer welkom heten.

Wie daarvan niet genoeg kan krijgen moet zich buigen over het boek waarin de archeoloog Sake Jager alle vondsten uit de streek onlangs bijeen heeft gebracht. *De Archeologische Rijkdom van de gemeente Westerveld*, een reis door de geschiedenis en het landschap van Zuidwest-Drenthe is een pre voor wie de wortels van zijn eigen plaatselijke geschiedenis wil verkennen. Uitgegeven door het Drentse Landschap en verkrijgbaar bij het Archeologisch Centrum West-Drenthe in Diever.

Ernest Mols, Diever

Het urnenveld is één van de vier archeologische parels van de gemeente Westerveld. Deze worden dit jaar geëxposeerd in de tentoonstelling "Sporen in het Landschap" in het Archeologisch Centrum. De tentoonstelling loopt nog tot 26 oktober 2014 in het Archeologisch Centrum Diever in het Schultehuis aan de Brink in Diever. Meer informatie: www.archeologie-westdrenthe.nl.